

www.dereta.rs

Urednik
Zoran Bognar

Ivo Andrić

Priče o junacima i antijunacima

Priredeno u Zadužbini Ive Andrića

Biljana Đorđević Mironja i dr Žaneta Đukić Perišić

Beograd

2017.

DERETA

© Zadužbina Ive Andrića, Milutina Bojića 4, Beograd

© Ovog izdanja DERETA

PREDAJA (RIGA OD FERE)

Glomazna i katranisana austrijska lađa sa prljavo smeđim jedrom, koje je tromo visilo, pristala je posle podne 9. maja 1798. godine ispod dunavske kapije beogradskog grada. Straža na kapiji bila je pojačana. Turski lađari, bosci, u širokim šalvarama zagrnutim do kolena, pomagali su pri iskrcavanju.

Trinaest dana putovala je ta lađa niz Dunav, od Beča do Beograda. U mračnoj unutrašnjosti lađe ležalo je osam oklopanih grčkih rodoljuba, a dvadeset i četiri probrana vojnika iz Splenijevog puka, sa poručnikom Lazarom kao komandantom, bdili su dan i noć da niko od vezanih Grka ne bi počinio samoubistvo i da bi ih mogli zdrave i žive „na revers” predati turskim vlastima u Beogradu, kako je bilo ugovoreno između austrijskog internuncijusa i reis-efendije Atif Ahmeda u Carigradu.

Najbolje mesto na lađi zauzimao je dragoman turskog poslanstva u Beču, pun i bled Osmanlija, koji je pratio brod i imao da prisustvuje predaji.

Jutros su krenuli iz Petrovaradina, pristali su u Zemunu i tu se zadržali kratko, dok su uzeli na lađu jednog oficira Kontumaca i tumača. Posle ručka uputili su se ka beogradskom gradu.

Dan je bio vruć, kao letnji. Brodili su sporo.

Prvi je sišao sa broda poručnik Lazar, mršav i krut, u zelenoj uniformi, sa žutim oznakama svoga puka oko vrata i rukava, zatim se teško izgegao dragoman turskog poslanstva, za njim je išao služitelj, sa starinskim sandukom od kože.

Dok su oni silazili niz drveni mostić, duž ivice broda poređalo se četrnaest vojnika Splenijevog puka. Na sredini te žive, zelene i žute ograde ostavljena je praznina, kao vrata. Ubrzo su se iz tamne unutrašnjosti broda na tim vratima ukazala četiri vojnika, a iza njih su, sa zveketom lanaca, teturajući i žmirkajući od popodnevene svetlosti, povrvela osmorica hapšenika. Za njima su išla još četiri vojnika.

Dva vojnika na čelu te male povorke držala su lance, a isto tako i dvojica pozadi. Tako su ta osmorica ljudi, koji su bili vezani sve dva i dva, bili kao nanizani još na dva uzdužna lanca, i niko iz toga niza nije mogao iskočiti.

Turski komandant tvrđave, malen čovek ogromne glave, trčao je levo i desno, izdavao piskavim glasom naređenja: od neke velike brige i uzbuđenja, oči su mu bile tužne kao da će sad zaplakati.

Za trenutak, sve to ljudstvo progutala je nevelika i mračna kapija. Ostala je samo turska straža i austrijska vojska na lađi. Ali svi oni koji su nestali u kapiji pojavili su se posle izvesnog vremena gore na severnom bastionu tvrđave, obasjanom već rumenim sjajem sunca koje se klonilo zapadu.

To je bila široka četvorougona terasa, izbačena u prostor nad Dunavom; ona je bila slobodna sa tri strane, na kojima su se videli prazni topovski ležaji, a četvrtom se oslanjala na tvrđavski zid od crvene cigle u kom su bile dve manje kapije i sitni, visoki, okovani prozori.

Tu austrijski vojnici pustiše oba lanca, a u istom trenutku čitav odred turskih artiljeraca rasturi se po slobodnim stranama terase kao gusta ograda.

Od vezanih ljudi trojica klonuše odmah zemlji, a ostali su micali ukrućenim nogama i rukama, koliko su im dopuštali lanci kojima su bili međusobno vezani. Neki su se ogledali oko sebe, u želji da bolje razaberu gde su, a neki su gledali iznad turskih vojnika, u slobodno prostranstvo sa velikim nebom na kome su se menjale i prelivale boje svilena sjaja.

Hapšenici su bili svi građanski odeveni, ali zapušteni, bledi i obradati, neki potpuno iznureni i klonuli.

One dve kapije su se svaki čas otvarale i na njih su, sa promajom, istrčavali i utrčavali civili, seizi, podoficiri. Uzbudjenje se nije smanjivalo nego raslo. Svi su nešto hteli i tražili, komandant, austrijski oficir, dragoman. Iščekivan je kajmakam koji treba u ime odsutnog vezira da primi političke hapšenike.

Austrijanci su požurivali, jer su svakako hteli da danas još svrše stvar sa predajom. Komandant tvrđave je objašnjavao da posle sunčeva zalaska ne može niko ko ne pripada posadi biti u krugu tvrđave, da kajmakama još nema, da je posao oko predaje važan i složen i da je, zbog svega toga, najbolje da hapšenike ostave ovde, na privremen revers, a da oni prenoće u Zemunu i da sutra svrše stvar kako treba.

Tome se odlučno protivio austrijski oficir, a njega je podržavao dragoman turskog poslanstva. On je psovao komandanta glasno i bezobzirno, tvrdeći da do sunčeva zalaska ima više od jednog sata i pokazujući obasjanu reku sa adama. A komandant je sedeo uza zid, u senci, i odgovarao nadmeno da on zna pravilnik i da njega neće niko učiti kad sunce zalazi.

Razvila se jedna od onih ljutih i neobjašnjivih turskih prepirki, koju je prekinuo dolazak kajmakama. Sladak i gladak čovek, on je naredio da se odmah pristupi primopredaji i sanitarnim formalnostima.

Austrijski narednik je čitao grčka imena nemačkim izgovorom, Turci svojim, a hapšenici sami kazivali su ih grčki. Sporazumevanje je išlo teško. Nepoverljivi Turci prilazili su, sa ličnim opisom u ruci, pojedinim vezanim Grcima i zagledali svakog od njih kao kad se kupuje stoka.

Dugo je trajalo to mučno sporazumevanje oko vezanih ljudi. A kad je protokol sastavljen i potpisan, bastion je već bio prekriven predvečernjom senkom; jedino zelene ade na Dunavu bile su još obasjane, nad njima je drhtala, kao oreol, svetla izmaglica od isparenja, protkana titravim letom bezbrojnih insekata.

Austrijski poručnik i njegova pratnja digoše se da idu. Narednici su sakupljali akta o predaji i zatvarali ih u crnu pljosnatu kutiju od lima. U tom trenutku se iz mrke gomile vezanih hapšenika diže oštar glas:

– Gospodine poručniče!

Govorio je Riga Velestinac, plavi plećati čovek, širokog lavovskog lica, govorio je na korektnom nemačkom jeziku, oštro.

– Gospodine poručniče, vi ste poslednji čovek iz evropskog prosvetčenog sveta koga još za koji trenutak gledamo svojim očima. Vi ste imali nezavidnu dužnost da nas dovedete ovamo, pa odnesite našu poruku tome vašem „prosvetčenom” svetu: Stid da ga bude zbog sramnog postupka sa nama!

Govorio je brzo, kao napamet, unoseći se sav u govor, kao da je svaka reč sveštena formula iz koje niče delo. Oči su mu

grozničavo sjale, izmahivao je desnom rukom, koliko mu je dopuštao lanac, čas sklapajući, čas rasklapajući pesnicu.

– Šta hoće ta luda? Ućutkajte ga, molim vas! – obratio se poručnik oštro naredniku.

Ali reči su sipale. Riga od Fere je govorio strelovitom brzinom, kao da spas njegov zavisi od toga da li će sve izgovoriti.

– Da, umesto da nas kao ljude postreljate u Beču, vi ste nas neljudski predali najgorim ljudima na zemlji, našim neprijateljima, da nas na mukama poubijaju, gluvo, kukavički. Niste nam sudili, nego ste pazar sa nama napravili.

– Ma, ućutkajte ga, kad vam kažem...

– Lako je mene ućutkati. Mi ćemo izginuti strašnom smrću možda još ove noći, ali srama nema na našoj nesreći, jer sva sramota ostaje na vama. Da, mi ćemo izginuti, predani i prodani, a vi idite, slobodni i srećni, u vaš Beč, služite vašeg cara, molite se vašem bogu, živite vašim „kulturnim” životom, ali sram treba da vas bude, pred svetom, pred istorijom...

– Udrite drsko pseto!

Sad su se ustumarali i turski podoficiri. Pritrčali su i tumač i narednik, ali nisu znali šta da rade sa vezanim čovekom koji je vikao, iako su ga udarali pesnicama.

– Taj sram će jesti vas i pojesti vaše potomke.

Tek dvojica vojnika uspela su da ga kundacima ućutkaju. Pre nego što su ga oborili, viknuo je još jednom, ali ne više neku određenu reč, nego nejasan grlen uzvik, kao čovek koji tone; i pao je među polegle drugove.

POBEDNIK

O djednom se u njemu javi i buknu svest i sve pretvori u nepodnosiv bol i teret koji je pretio da smrvi.

Negde u dnu usplamtele svesti, on je znao da treba da ti crveni mlazovi prestanu i to krckanje tkiva i rskavica i ta ploha presečena vrata koja se neprestano otvara i produžuje, a tek posle toga da dolazi glavni napor: on treba da uzme tu užasnu glavu koja je više strašna nego teška, i treba da se dignu i korača i pokaže s njom.

Ali kako da to učini kad ga je već u mislima umorilo i kad mu se svaki čas mračí svest i pada na oči zavesa od krvi, znoja i vrela daha. Ipak se sve obavilo – ko zna da li za dugo vremena ili kratak čas? – on se digao i koraknuo, u ognju i omaglici, osećajući nečovečansku kosu među prstima i težinu odsečene Golijatove glave uz levo koleno.

Nikad zemlja nije bila tako tvrda.

Najednom poče da razabire jevrejski poklič, prodiran i izbezumljen i težak tresak filistejskog oružja koje beži. Iako mu se glava zanosila, on je ipak razumevao u sebi da su to pobednici koji kliču i pobeđeni koji beže. Ali šta da čini i kuda da se dene on, sam, polunag, na humku između vojskâ, s neopozivim delom koje ga je zavitalo i iznelo ovde i pretilo da oslepi, izbezumi i satire, jer mu se tek pošto je učinjeno, objavilo u svojoj veličini i strahoti.

Dunu vetar s planine.

I opet ga ispuni svest o delu koje stoji neopozivo za njim i toliko je veće od njega da se ne može podneti. Neka se mračna i gorka studen prosu u njemu, ispuni ga svega i trgnu mu na nos i na oči. Čini mu se da se vidno smanjuje i slabi. Vid se gubi i misao mrači. Zato se oko njega sve tako dimi i kovitla i zato ga tako lako dižu i nose.

A u vojsci se pomalo smiruju prvi neartikulovani urlici, izdaju se naredbe, sređuju se; sad ga nose s planom. Sabiru se pevači. Pojedini kliču a sva vojska odgovara:

– Da živi David, sin Jesejev!

– Živi-o-o-o-o-o!

– Da živi budući vođ!

– Ži-vi-o-o-o-o-o!

Meša se pesma sa pokličima.

A on se niše kao vočka na grani i nit može da se ispravi od bola i slabosti nit može da padne od ruku i štitova koji su pod njim.

Sanjao je dosta puta strašno i ružno, pa bi se ustrašen budio a ono ništa nije istina nego je praznik, a napolju jutro i žagor čeljadi i ptica. Ali ovo je buđenje a ne san.

Maštao je mnogo puta noću, gledajući maglu nad jezerom, o slavi, o pobeđi i trijumfu, ali ovo je bol i oganj iz kog se ne izlazi. Jer pred slavom o kojoj maštamo ne stoji delo pa je slatka i zanosi nas, ali ovde je čin u kome se on utrošio ceo, i sav trijumf i slava što tutnje oko njega isto je kao da su nad njegovim grobom. Jedni su koji dela čine a drugi koji uživaju plodove i likuju. U delu se sagori, oslepi, ogluhne i izgubi za sve. Ko bi rekao da je ovako mračno u dušama heroja!

Na jednom velikom zboru je vidio dobitnika na trkama. Između četrdeset najboljih trkača izabраних iz svih plemena

on je bio prvi i pobedio ih za celu ljudsku dužinu. Seća se da je, u opštem udivljenju i zanosu, vidio pobjedničkog trkača puna prašine koja se od znoja pretvorila u blato, krvavih nogu, nabreklih damara, bespomoćno raširenih ruku i otvorenih usta, sa licem smrtno žutim, punim brazda i sa očima koje su u nesvesti tužno kružile. Izgledalo je kao da je poklič hiljada samo samilostan dar najnesrećnijem među njima.

U isti čas se seća ovaca, jedne po jedne, i oca Jesava i njegovih smežuranih ruku i daha njegova tela na koji se odmalena navikao i koji mu se uvek činio draži od svega, i svoje drvene kašike zabodene u pletar kolibe, visoko, ispod samog sljemena. U taj mah ga spustiše da ga ogrnu trijumfatorskim plaštem koji je bio donesen. Ali pre nego su ga mogli zadržati, on jeknu i sruši se na lice težinom mrtva tela.

Nikad zemlja nije bila tako blizu ni tako tvrda.

Ali ga vojnici, nenavikli da se obziru ni da misle, digoš ponovno, poškropiše, ogrnuše plaštem i ovenčашe i opet ispeše na štitove, sabijajući se čvršće jedan uz drugog.

Ukazaše se gradska vrata. Bujica sveta tutnji, kliče, maše i peva. On oseti kadionički miris koji mu je oduvek bio odvratn i ču sveštenike kako bleje i mekeću i kako im se glasovi lome i mešaju sa bubnjevima i trubama i vide gradske kuće kako se talasaju, propinju i mašu. I zažele ponovo da se sakrije i iščezne, ali ne imadaše snage da se makne.

U nesvestici i grozničavom bolu koji ga je sve više ispu njavao i postajao jednomeran, pričinjalo mu se na časove da je to neko predveče kad znan svet izlazi na odmor, a on uturuje stado u šor svoga sela, uz meket i blejanje koza i ovaca i zvonjavu preodnika.

Povijao se ali su ga bezbrojne ruke neumoljivo podržavale, strašno mu se videla beloočnica, a od njegovih lepих zenica samo mali crni polumeseci. Takav, pod vencem i u plaštu, nošen je kao zastava.

– Jaki! Jaki!

– Desnice gospodnja!

– Najjači neka caruje!

Starice su plakale, sveštenici pevali, ratnici mahali kopljima a devojkama željnim udaje sjale su oči neprirodno. Robovi su dobili dvostruku meru a životinje se odmarale. I u celom gradu nije bilo nikog ko nije bio srećan i zanesen.

PRIČA IZ JAPANA

Za vlade carice Au-Ung bio je među osuđenom Tristo pedesetoricom urotnika prognan i pjesnik Mori Ipo.

Tri godine je proživio na najmanjem od Sedam Otoka, u kućici od rogoza. A kad je carica oboljela i njena moć stala sve više da opada, njemu je uspjelo, kao i većini od Tristo pedesetorice, da se povrati u glavni grad Jedo. Stanovao je nakraj grada u jednom krilu neke svećeničke zgrade.

Građani, siti krvavog gospodstva lude i okrutne carice, zavoljeli su pjesnika, a već oni od Tristo pedesetorice bijahu mu nerazdruživi drugovi. Od ruke do ruke su išli njegovi kratki stihovi o junaštvu i smrti, a njegov dobri smiješak bio je u njihovim raspravama kao riječ koja odlučuje.

Tada se dogodi da od otrova sveopće mržnje umrije carica preko svakog očekivanja naglo. Njeni se nevaljali dvorani razbjegoše, a ona je ležala naduvena i grdna u pustom dvoru i nije bilo nikog ko bi je sahranio.

Brzo se sakupiše Tristo pedesetorica urotnika i preuzeše vlast. Podijeliše između se činove i časti i stadoše da vladaju jedinstvenim carstvom na Sedam Otoka.

Kad je u dvoru nekadanje carice bilo prvo svečano vijeće, prebrojaše se Tristo pedesetorica i vidješe da jednoga nema, a kad se pročita spisak svih zavjerenika, vidje se da nema pjesnika Mori Ipo. Ne htjedoše da vijećaju bez njegova glasa nego odmah poslaše roba sa dvokolicom po njega.

U neko doba se vrati rob sa praznim kolima; rečeno mu je da je Mori Ipo otputovao i da je za vijeće Tristo pedesetorice ostavio pismenu poruku. Najstariji u vijeću primi savijenu hartiju i predade je načelniku državnih učenjaka a ovaj je stade naglas da čita:

„Mori Ipo pozdravlja, na rastanku, drugove svoje, zavjerenike!

Blгодарим вам, drugovi moji, na zajedničkoj patnji i vjeri i pobjedi i molim vas da mi oprostite što ne mogu da s vama dijelim i vlast kao što sam dijelio borbu. Ali pjesnici su – protivno od drugih ljudi – vjerni samo u nevolji, a napuštaju one kojima je dobro. Mi, pjesnici, smo za borbu rođeni; strasni smo lovci, ali od plijena ne jedemo. Tanka je i nevidljiva pregrada što me dijeli od vas, ali zar nije oštrica mača tanka pa ipak je smrtonosna; bez štete po svoju dušu ne bih mogao preko nje do vas, jer mi podnosimo sve osim vlasti. Zato vas ostavljam, drugovi zavjerenici, i idem da potražim ima li gdje god koja misao koja nije ostvarena i koja težnja što nije izvojevana. A vi vladajte razborito i srećno, ali dođe li ikad na naše carstvo od Sedam Otoka kakva bijeda i iskušenje i bude potrebna borba i utjeha u borbi, potražite me molim vas.”

Tu je predsjednik vijeća, koji je bio malo nagluh, čitanje prekinuo i staračkom nestrpljivošću, s negodovanjem u glasu rekao:

– Kakva bijeda može zadesiti carevinu za pravednog i slobodoumnog vladanja Tristo pedesetorice!?

Svi vijećnici klimnuše glavama; stariji se osmjehnuše prezrivo i sažalno: Kakva bijeda?! Čitanje se ne nastavi nego započne vijećanje o zakonu za uvoz i carinu.

Samo načelnik državnih učenjaka pročitao do kraja pjesnikovu poruku, ali u sebi, i onda je smota i pohrani u arhivu nekadanje carice.

SADRŽAJ

PREDAJA (RIGA OD FERE)	5
POBEDNIK	10
PRIČA IZ JAPANA	14
SIMON BOLIVAR OSLOBODILAC	17
VELETOVCI	53
BUNA	64
LEGENDA O POBUNI	70
RZAVSKI BREGOVI	75
RUĐANSKI BEGOVI	88
ŽEĐ	95
PUT ALIJE ĐERZELEZA	107
MUSTAFA MADŽAR	132
ZA LOGOROVANJA	150
BIFE „TITANIK”	163
SVADBA	201

Ivo Andrić
PRIČE O JUNACIMA I ANTIJUNACIMA

Za izdavača
Dijana Dereta

Korektura
Spomenka Tripković

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-138-8

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2017.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078
www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-32

АНДРИЋ, Иво, 1892–1975

Priče o junacima i antijunacima / Ivo Andrić ; [prire-
dile] Biljana Đorđević Mironja i Žaneta Đukić Perišić. – 1.
Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2017 (Beograd : Dereta).
– 222 str. ; 21 cm

"Priređeno u Zadužbini Ive Andrića" --> nasl. str. – Tiraž
1.000.

ISBN 978-86-6457-138-8

COBISS.SR-ID 240150540